

ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ДЕРЖАВНИЙ БОРГ»

© 2014 ЖИЛЕНКО С. М., ЛЯХОВЕЦЬ О. О.

УДК 336.27 (477)

Жиленко С. М., Ляховець О. О. Підходи до визначення поняття «державний борг»

Недостатність фіскальних можливостей оподаткування для здійснення державою покладених на неї функцій зумовлюють бюджетні дисбаланси, які виявляються у перевищенні бюджетних витрат над доходами. Для покриття бюджетного дефіциту уряд вдається до залучення державних кредитів, які зумовлюють появу та нагромадження державного боргу. Розробка ефективної боргової політики та механізму управління державним боргом вимагає його чіткої концептуалізації. З цією метою було застосовано філософський та семантичний підходи для дослідження сутності державного боргу. Використання філософського підходу дало можливість дослідити багатоаспектність державного боргу через призму таких співвідносних категорій, як «сутність», «явище», «зміст», «форма». За допомогою семантичного підходу було диференційовано поняття «борг» і «заборгованість». Також у статті було досліджено визначення вітчизняних і зарубіжних учених та на основі їх аналізу запропоноване уточнене визначення державного боргу, що враховує багатоаспектність цього поняття.

Ключові слова: державний борг, державна заборгованість, боргові зобов'язання, боргові цінні папери, перерозподіл позикових капіталів, філософський підхід, семантичний підхід.

Табл.: 1. Бібл.: 19.

Жиленко Світлана Миколаївна – аспірантка, кафедра фінансів і кредиту, Чорноморський державний університет ім. П. Могили (вул. 68 Десантників, 10, Миколаїв, 54003, Україна)

E-mail: svetlana_zhilenko@mail.ru

Ляховець Олена Олександрівна – кандидат економічних наук, доцент, декан факультету економічних наук, Чорноморський державний університет ім. П. Могили (вул. 68 Десантників, 10, Миколаїв, 54003, Україна)

E-mail: o.liakhovetz@gmail.com

УДК 336.27 (477)

UDC 336.27 (477)

Жиленко С. Н., Ляховец Е. А. Подходы к определению понятия «государственный долг»

Недостаточность фискальных возможностей налогообложения для осуществления государством возложенных на него функций обуславливают бюджетные дисбалансы, которые проявляются в превышении бюджетных расходов над доходами. Для покрытия бюджетного дефицита правительство прибегает к привлечению государственных кредитов, которые обуславливают появление и накопление государственного долга. Разработка эффективной долговой политики и механизма управления государственным долгом требует его четкой концептуализации. С этой целью был применен философский и семантический подходы для исследования сущности государственного долга. Использование философского подхода позволило исследовать многоаспектность государственного долга через призму таких соотносительных категорий, как «сущность», «явление», «содержание», «форма». С помощью семантического подхода были дифференцированы понятия «долг» и «задолженность». Также в статье были исследованы определения отечественных и зарубежных ученых и на основе их анализа предложено уточненное определение государственного долга, учитывающее многоаспектность этого понятия.

Ключевые слова: государственный долг, государственная задолженность, долговые обязательства, долговые ценные бумаги, перераспределение ссудных капиталов, философский подход, семантический подход.

Табл.: 1. Библ.: 19.

Жиленко Светлана Николаевна – аспирантка, кафедра финансов и кредита, Черноморский государственный университет им. П. Могили (ул. 68 Десантников, 10, Николаев, 54003, Украина)

E-mail: svetlana_zhilenko@mail.ru

Ляховец Елена Александровна – кандидат экономических наук, доцент, декан факультета экономических наук, Черноморский государственный университет им. П. Могили (ул. 68 Десантников, 10, Николаев, 54003, Украина)

E-mail: o.liakhovetz@gmail.com

Zhylyenko S. M., Lyakhovets O. O. Approaches to the «State Debt» Term Definition

Insufficiency of fiscal possibilities of taxation for fulfilment by state its functions cause budget unbalances, which manifest themselves in exceeding budget expenditures over receipts. In order to cover the budget deficit the government attracts state loans, which cause appearance and accumulation of the state debt. Development of efficient debt policy and mechanism of state debt administration requires its clear conceptualisation. To achieve this the article applies philosophic and semantic approaches for the study of the essence of the state debt. The use of the philosophic approach allowed the study of multi-aspect nature of the state debt through the prism of such correlative categories as «essence», «phenomenon», «content» and «form». Using the semantic approach the article differentiates «debt» and «indebtedness» notions. The article also studies definitions of domestic and foreign scientists, analyses them and offers a clarified definition of the state debt, which takes into account the multi-aspect nature of this notion.

Key words: state debt, state indebtedness, debt instruments, debt securities, re-distribution of loanable funds, philosophic approach, semantic approach.

Табл.: 1. Bibl.: 19.

Zhylyenko Svitlana M. – Postgraduate Student, Department of Finance and Credit, Black Sea State University named after P. Mohyla (vul. 68 Desantnykiv, 10, Mykolaiv, 54003, Ukraine)

E-mail: svetlana_zhilenko@mail.ru

Lyakhovets Olena O. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Dean, Faculty of Economic Sciences, Black Sea State University named after P. Mohyla (vul. 68 Desantnykiv, 10, Mykolaiv, 54003, Ukraine)

E-mail: o.liakhovetz@gmail.com

З моменту набуття Україною незалежності постала необхідність розбудови ринкової економіки та виведення її з кризового стану. Для здійснення розробки та реалізації реформ з'явилася потреба в залученні додаткових фінансових ресурсів, мобілізацію яких уряд здійснював

за рахунок залучення державних позик, оскільки фіскальні можливості оподаткування не забезпечували покриття бюджетних видатків в повному обсязі. У цей час проведення фінансової політики країни характеризувалося відсутністю чіткої стратегії бюджетно-податкової та грошово-кредитної

політики, про що свідчить мінливість її пріоритетів у 1990-х роках. Так, низька ефективність і результативність використання державних кредитів, що виявилися у безсистемному залученні та нерациональному їх використанні, зменшення розмірів податкових надходжень через спад виробництва та зростання рівня інфляції, зумовили виникнення та нагромадження значних обсягів державного боргу. Систематизація знань про причини, основні тенденції та перспективи зменшення обсягу державного боргу України вимагає чіткої концептуалізації цього поняття.

Вплив державного боргу на стан економіки країни постійно аналізується як у зарубіжній, так й у вітчизняній літературі. Так, серед закордонних учених, які досліджували сутність державного боргу, можна назвати Верхолаза В. В., Хайдадаєву О. Д., Рудого К. В., Самуельсона П. А., Макконнелла К. Р. і Брю С. Л. Серед українських економістів дослідженню теоретичних аспектів державного боргу були присвячені роботи Вахненко Т. П., Кучер Г. В., Козюка В. В., Оспішевої В. І., Романенка О. Р. тощо. Віддаючи належне науковим напрацюванням вчених щодо розкриття сутності державного боргу, необхідно зауважити, що більшість визначень є вузькими та фрагментарними, а це зумовлює необхідність у поглибленні наукових поглядів щодо природи державного боргу з метою підвищення ефективності управління ним.

Метою статті є виявлення основних причин утворення державного боргу та уточнення визначення цього поняття за допомогою застосування філософського та семантичного підходів.

Філософський та семантичний підходи є базовими науковими методами дослідження понять та категорій. Застосування філософського підходу дає можливість охарактеризувати багатоаспектність явища на різних рівнях – від зовнішніх форм його прояву до глибинної сутності. Цей підхід був застосований українськими вченими-економістами Юрієм С. І. і Федосовим С. М. при визначенні сутності фінансів та державного кредиту [1, с. 19, 216], однак його також доцільно застосувати і при визначенні сутності державного боргу. Мета застосування філософського підходу полягає в тому, щоб дослідити діалектику взаємозв'язку основних аспектів державного боргу через призму таких співвідносних філософських категорій, як «сутність» і «явище», «зміст» і «форма».

Оскільки під «сутністю» розуміють філософську категорію, яка розкриває внутрішню сторону об'єктивної дійсності, визначає природу предмета або процесу, а також властиві їм закономірності розвитку, то з цього погляду державний борг виступає кредитними відносинами, які виникають між державою як позичальником або гарантом погашення боргових зобов'язань та її кредиторами з приводу залучення, використання та повернення залучених коштів.

Явище державного боргу виражається у його матеріальному прояві, речовому виявленні. Отже, як об'єктивне економічне явище, державний борг є рухом грошових коштів між економічними суб'єктами: від кредитора до позичальника на стадії залучення, від позичальника до отримувачів коштів на стадії використання та у зворотному напрямку на стадії погашення боргу (надходження до бюджету через сплату податків населенням, а також повернення державою основної суми боргу та відсотків за його користування). Сутність і явище є взаємопов'язаними категоріями. Їх взаємозв'язок можна визначити таким чи-

ном: сутність завжди проявляється через явище, а явище заключає у собі сутність. Тобто, кредитні відносини проявляються через рух грошових коштів.

Подальша конкретизація сутності та явища державного боргу можлива через дослідження його змісту і форми. Оскільки під змістом розуміють сукупність елементів, які складають дане явище, то за економічним змістом державний борг є загальною сумою заборгованості держави за усіма емітованими, але не погашеними борговими зобов'язаннями і несплаченими по ним відсоткам. Конкретними формами прояву державного боргу виступають емітовані державою боргові цінні папери, укладені угоди, а також видані гарантії, заборгованість за якими буде включена до величини державного боргу у випадку неплатоспроможності позичальника.

Отже, можна зробити висновок, що аналіз державного боргу в рамках філософського підходу та розкриття його сутності через основні філософські категорії «сутність», «явище», «зміст», «форма» є рухом думки від глибокого знання про його сутність до конкретних видимих форм його прояву.

Наступний підхід, який було застосовано для дослідження сутності поняття «державний борг» – семантичний. Для цього наведемо визначення з економічного тлумачного словника, де боргом вважається заборгованість, що виникає унаслідок надання позики [2, с. 101]. В «Економічній енциклопедії» державний борг також визначається як сума заборгованості держави кредиторам [3, с. 342]. У наведених визначеннях борг тлумачиться через поняття «заборгованість». Якщо розглянути поняття «заборгованість», то у великому тлумачному словнику сучасної української мови вона визначається як наявність боргу [4, с. 282], а поняття «борг» – як сума непогашеного фінансового зобов'язання [4, с. 60]. При цьому зобов'язання розглядаються як грошовий позиковий документ [4, с. 380]; як оформлені договором цивільно-правові відносини, у силу яких одна сторона зобов'язана зробити на користь іншої сторони якісь дії чи утриматися від певних дій [5, с. 67], а боргове зобов'язання – це документ, виданий позичальником кредитору, при одержанні позички, у якому вказується сума кредиту й термін його погашення [5, с. 209].

Таким чином, поняття «борг» має два ключові аспекти вираження, на основі яких формулюються визначення концепту «борг», – це «сума фінансових зобов'язань» і «заборгованість».

Важливо усвідомити семантичну різницю між термінами «борг» і «заборгованість». Учені розмежовують поняття «борг» і «заборгованість» і зауважують, що етимологічно борг – це грошова сума, взята в позику на строк на певних умовах і підлягає поверненню. При цьому борг – поняття статичне, фіксований параметр, який визначає запаси грошових коштів на певну дату (останній день місяця чи фінансового року). Заборгованість – сума приростів чистої заборгованості за минулі періоди плюс початковий стан заборгованості [1, с. 228]. Тобто, хоча поняття борг і доцільно виражати через поняття заборгованість, однак їх не можна отожднювати, оскільки поняття боргу є первинним, а виникнення заборгованості – похідне явище від боргу та є результатом нагромадження залучених боргів та платежів з їх обслуговування.

Аналіз дефініцій, розроблених українськими та зарубіжними вченими на основі різних підходів до визна-

чення сутності державного боргу, а також його тлумачення в нормативно-правових актах, які регулюють відносини у сфері його залучення, використання і погашення дозволять уточнити та конкретизувати зміст поняття «державний борг» (табл. 1).

Розглядаючи наведені тлумачення, можна зробити висновки, що більшість з них характеризують чи конкретизують окремі аспекти державного боргу залежно від специфіки та завдань дослідження. Зважаючи на фрагментарність у підходах науковців, доцільно проаналізувати дані визначення з метою надання уточненого визначення державного боргу, яке враховуватиме його багатоаспектність. Варто відзначити, що дані підходи науковців до визначення державного боргу не протиставляються один одному, а навпаки доводять багатогранність поняття та підтверджують факт, що чим складнішим є предмет дослідження, тим більше різних сторін він представляє для вивчення.

Сутність державного боргу розкриває Кучер Г. В., яка виражає його через економічні відносини між державою-позичальником та її кредиторами з приводу перерозподілу позикових капіталів і вартості ВВП позичальника [10]. Дане визначення розкриває сутність поняття та його еко-

номічний зміст, однак з ним не можна повністю погодитися, оскільки держава може виступати не лише в ролі позичальника, але і в ролі гаранта.

Подібної позиції при визначенні державного боргу дотримується Хайдадаєва О. Д., яка визначає його як результат кредитних відносин, що виникають у зв'язку з трансформацією капіталу з національного приватного сектора або з-за кордону в державний бюджет на підставі принципів запозичення [17, с. 8]. Наведене визначення також розкриває сутність поняття та вказує на його економічний зміст. Однак щодо сутності, то тлумачення державного боргу не охоплює усього його масштабу в кількісному вираженні, оскільки державний борг включає також суму заборгованості суб'єктів господарювання, при яких держава виступила в ролі гаранта, у випадку їх неплатоспроможності. Ці зауваження стосуються також визначення Верховлаза В. В., який під державним боргом розуміє особливі кредитно-фінансові відносини, у яких держава виступає позичальником, а сума запозичених ресурсів становить величину державного боргу [8].

Самуельсон П. А. надає визначення державного боргу, розкриваючи зміст поняття з подальшою конкретизацією форми. Він вважає, що державний борг – це загальна сума

Таблиця 1

Основні визначення поняття «державний борг»

№ з/п	Автор/джерело	Визначення
1	Бюджетний кодекс України [6]	Загальна сума боргових зобов'язань держави з повернення отриманих та непогашених кредитів (позик) станом на звітну дату, що виникають внаслідок державного запозичення
2	Вахненко Т. П. [7, с. 8]	Сума фінансових зобов'язань сектора загального державного управління, які мають форму договірних, стосовно внутрішніх і зовнішніх кредиторів, щодо відшкодування залучених коштів (одержаних товарів, виконаних робіт, наданих послуг) і виплати відсотків (чи без такої виплати)
3	Верхолаз В. В. [8]	Особливі кредитно-фінансові відносини, у яких держава виступає позичальником, а сума запозичених ресурсів становить величину державного боргу
4	Козюк В. В. [9, с. 11]	Загальна сума емітованих, але не погашених позик з нарахованими процентами, а також прийнятих державою на себе у відповідний спосіб зобов'язань
5	Кучер Г. В. [10]	Економічні відносини між державою-позичальником та її кредиторами з приводу перерозподілу позикових капіталів та вартості ВВП позичальника
6	Макконнелл К. Р., Брю С. Л. [11, с. 392]	Загальна сума всіх дефіцитів і позитивних сальдо федерального бюджету, накопичена за всю історію країни
7	Оспіщева В. І. [12, с. 215]	Сума заборгованості держави за випущеними і непогашеними внутрішніми державними запозиченнями, а також сума фінансових зобов'язань до іноземних кредиторів на певну дату, включаючи видані гарантії за кредитами, що надають місцевим органам влади, державним підприємствам, іноземним постачальникам тощо
8	Проект Закону України «Про державний борг» [13]	Загальна сума безумовних боргових зобов'язань держави з повернення отриманих та непогашених кредитів (позик) станом на звітну дату, що виникають внаслідок державного запозичення
9	Романенко О. Р. [14, с. 243]	Сума заборгованості за всіма борговими зобов'язаннями держави, відсотки за нею і невиконані фінансові зобов'язання держави перед суб'єктами економіки
10	Рудий К. В. [15, с. 96]	Сума заборгованості з випущених і непогашених державних позик центрального чи місцевого уряду й автономних урядових установ (включно з нарахованими відсотками)
11	Самуельсон П. А. [16, с. 372]	Загальна сума боргових зобов'язань уряду у формі облігацій і короткострокових позик
12	Хайдадаєва О. Д. [17, с. 8]	Результат кредитних відносин, що виникають у зв'язку із трансформацією капіталу з національного приватного сектора або з-за кордону в державний бюджет на підставі принципів запозичення

боргових зобов'язань уряду у формі облігацій і короткострокових позик [16, с. 372]. Однак дане визначення розкриває лише деякі форми залучення державного боргу, оскільки державний борг може утворюватися не лише за цими борговими інструментами, а й залучатися на основі угод.

Економічний зміст державного боргу розкривається у визначеннях більшості авторів та у нормативно-правових актах. Так, згідно із визначенням Козюка В. В., державний борг – це загальна сума емітованих, але не погашених позик з нарахованими процентами, а також прийнятих державою на себе у відповідний спосіб зобов'язань [9, с. 11].

Іншої точки зору при визначенні державного боргу дотримується Вахненко Т. П., яка зауважує, що під державним боргом розуміються фінансові зобов'язання сектора загального державного управління, які мають форму договірних, стосовно внутрішніх і зовнішніх кредиторів, щодо відшкодування залучених коштів (одержаних товарів, виконаних робіт, наданих послуг) і виплати відсотків (чи без такої виплати) [7, с. 8]. Відповідно до методологічного коментаря Національного Банку України, сектор загального державного управління складається з таких підсекторів як: центральні органи державного управління, регіональні та місцеві органи державного управління та фонди соціального страхування [18]. Тобто, державний борг, у даному випадку, тлумачиться автором як суспільний. Таку ж позицію відстоює і російський вчений-економіст Рудий К. В., який визначає державний борг як суму заборгованості з випущених і непогашених державних позик центрального чи місцевого уряду й автономних урядових установ (включно з нарахованими відсотками) [15, с. 96]. Практика виокремлення суспільного боргу характерна для розвинених країн світу, однак в Україні вона не застосовується, оскільки борги органів місцевого самоврядування не включаються до величини державного боргу.

Деякі автори включають до величини державного боргу, окрім державних позик, заборгованість держави перед суб'єктами економіки. Так, Вахненко Т. П. зазначає, що державний борг виникає не лише на основі позик, а й як заборгованість за одержані товари, виконані роботи, надані послуги. Також включення кредиторської заборгованості держави до величини державного боргу можна побачити і у визначенні Романенка О. Р., який вважає, що державний борг – це сума заборгованості за всіма борговими зобов'язаннями держави, відсотки за нею і невиконані фінансові зобов'язання держави перед суб'єктами економіки [14, с. 243]. Варто відмітити, що офіційно дана заборгованість не включається до величини державного боргу, хоча і являється ним за своїм економічним змістом, оскільки визнається державою як кредиторська заборгованість.

Автори підручника «Макроекономіка» К. Р. Макконнелл і С. Л. Брю виражають державний борг як суму нагромаджених бюджетних дефіцитів мінус надлишки [11, с. 392]. Аналізуючи дане визначення, відзначимо, що, з одного боку, воно є логічним, оскільки зростання бюджетних надходжень під час економічного зростання мають покривати державні позики, залучені у період спаду та дефіциту бюджету, а з іншого боку, воно є не правомірним для країн з перехідною економікою, оскільки навіть на стадії підйому в нашій країні бюджетних профіцитів не виникає.

Відповідно до Оспішевої В. І., державний борг – це сума заборгованості держави за випущеними і непогашеними внутрішніми державними запозиченнями, а також сума

фінансових зобов'язань до іноземних кредиторів на певну дату, включаючи видані гарантії за кредитами, що надають місцевим органам влади, державним підприємствам, іноземним постачальникам тощо [12, с. 215]. Дане визначення є дещо звуженим, оскільки вказує лише на зміст державного боргу, однак воно найбільш точно відповідає реальному його відображенню в статистичній звітності.

Щодо українського законодавства, то визначення поняття «державний борг» надаються у Бюджетному кодексі України (редакція від 11.08.2013 р.) і в проекті Закону України «Про державний борг» (реєстраційний № 1229 від 20.05.2005 р.). Відповідно до проекту Закону України «Про державний борг» державний борг – це загальна сума безумовних боргових зобов'язань держави з повернення отриманих та непогашених кредитів (позик) станом на звітну дату, що виникають внаслідок державного запозичення [13]. При цьому безумовні боргові зобов'язання держави – це зобов'язання, що беруться державою як безпосереднім позичальником шляхом випуску державних цінних паперів, укладення кредитних угод (угод про позичку) або іншими шляхами, передбаченими законодавством України [13]. Бюджетний кодекс дає подібне визначення державного боргу. Згідно з Бюджетним кодексом державний борг – це загальна сума боргових зобов'язань держави з повернення отриманих та непогашених кредитів (позик) станом на звітну дату, що виникають внаслідок державного запозичення [6]. Тобто, різниця між визначенням поняття державний борг у вищезазначених нормативно-правових актах полягає в тому, що в проекті Закону до величини державного боргу входять лише безумовні боргові зобов'язання держави (у Наказі Міністерства Фінансів України «Про затвердження Порядку відображення операцій, пов'язаних з державним боргом, при плануванні та виконанні державного бюджету» вони визначаються як прямі [19]), а відповідно до визначення, яке подане у кодексі, де конкретизації типу боргових зобов'язань немає, робимо висновок, що до величини державного боргу входять і безумовні (прямі) боргові зобов'язання, і умовні (гарантовані).

ВИСНОВКИ

Проведений категоріальний аналіз визначень державного боргу дає можливість сформулювати уточнене визначення, яке має стосуватися, у першу чергу, таких аспектів як: 1) розкриття природи державного боргу з урахуванням його проявів через категорії «сутність», «явище», «зміст», «форма»; 2) відповідність економічним реаліям нашої країни; 3) реальність відображення в статистичній звітності; 4) коректність формулювання.

Звіди пропонуємо визначити державний борг як рух позикових капіталів та перерозподіл ВВП у результаті кредитних відносин між державою та її кредиторами з приводу залучення, використання та погашення заборгованості за усіма емітованими, але не погашеними позиками у формі боргових цінних паперів або позик, залучених на основі угод, а також сума зобов'язань підприємств, яку держава муситиме сплатити як гарант у випадку їх неспроможності.

У подальших дослідженнях важливо виокремити види державного боргу за критеріями класифікації, що дозволять більш ефективно управління державним боргом у країні. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Фінанси : підруч. / С. І. Юрій, В. М. Федосов, Л. М. Алексєєнко та ін. ; за ред. С. І. Юрія, В. М. Федосова. – К. : Знання, 2008. – 611 с.
2. Економічний тлумачний словник: власність, приватизація, ринок цінних паперів (українсько-англійсько-російський) / Л. М. Алексєєнко, В. М. Олексєєнко. – Тернопіль : Астон, 2003. – 672 с.
3. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т. 1 / Редкол.: С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Видавничий центр «Академія», 2000. – 864 с.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2004. – 1440 с.
5. Навчальний економічний словник довідник: Терміни, поняття, персоналії / [Уклад. В. С. Іфтемичук та ін.]. – К. : Магнолія плюс, 2004. – 688 с.
6. Бюджетний кодекс України : за станом на 11 серпня 2013 р. / Верховна Рада України. – Офіц. вид. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>
7. Вахненко Т. П. Державний борг України та його економічні наслідки / Т. П. Вахненко. – К. : Альтерпрес, 2000. – 152 с.
8. Верхолаз В. В. Формирование современных механизмов управления государственным долгом : автореф. дис. ... канд. экон. наук: спец. 08.00.10 «Финансы, денежное обращение и кредит» / В. В. Верхолаз. – М., 2002. – 25 с.
9. Козюк В. В. Державний борг в умовах ринкової трансформації економіки України : монографія / В. В. Козюк. – Тернопіль : Арт-бланш, 2002. – 238 с.
10. Кучер Г. В. Управління державним боргом / Г. В. Кучер. – К. : КНТЕУ, 2002. – 341 с.
11. Макконел К. Р. Макроекономіка / Пер. з англ. / К. Р. Макконел, С. Л. Брю. – Львів : Просвіта, 1997. – 671 с.
12. Фінанси: курс для фінансистів : навч. посіб. / За ред. В. І. Оспішевої. – К. : Знання, 2008. – 567 с.
13. Проект Закону України «Про Державний борг України» : за станом на 20 травня 2005 р. / Верховна Рада України. – Офіц. вид. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=1229
14. Романенко О. Р. Фінанси : навч.-метод. Посіб. / О. Р. Романенко, С. Я. Огородник, М. С. Зязюк [та ін.]. – К. : КНЕУ, 2003. – 387 с.
15. Рудый К. В. Финансовые кризисы: теория, история, политика / К. В. Рудый. – М. : Новое знание, 2003. – 399 с.
16. Самуэльсон П. А. Экономика : учеб. пособие / Пер. с англ. – 15-е изд. / Под ред. Л. С. Тарасович, А. И. Леуссокого. – М. : Бином: КноРус, 1997. – 799 с.
17. Хайдадаева О. Д. Государственный долг Российской Федерации: теоретические и исторические аспекты : автореф. дисс. ... д-ра экон. наук: спец. 08.00.01 «Политическая экономия» / О. Д. Хайдадаева. – Санкт-Петербург, 2000. – 40 с.
18. Методологічний коментар Національного Банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=51441
19. Наказ «Про затвердження Порядку відображення операцій, пов'язаних з державним боргом, при плануванні та виконанні державного бюджету» від 28.01.2004 № 42 / Міністерство Фінансів України. – Офіц. вид. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z022>

REFERENCES

Alexeienko, L. M., and Oleksienko, V. M. *Ekonomichniy tлумачnyi slovnyk: vlasnist, pryvatyzatsiia, rynek tsinnykh paperyv (ukrainsko-anhliisko-rosiiskiy)* [Economic Dictionary: property, pri-

vatzation, the stock market (Ukrainian-Russian-English)]. Ternopil: Aston, 2003.

Busel, V. T. *Velykyi tлумачnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy* [Great Dictionary of the modern Ukrainian language]. K. ; Irpin: Perun, 2004.

Ekonomichna entsyklopediia [Economic Encyclopedia]. Kyiv: Akademiia, 2000.

Finansy: kurs dlia finansystiv [Finance: rate for financiers]. Kyiv: Znannia, 2008.

Iftemichuk, V. S. *Navchalnyi ekonomichniy slovnyk dovidnyk: Terminy, poniattia, personalii* [Dictionary of Economics Study guide: terms, concepts, personalities]. Kyiv: Mahnoliia plus, 2004.

Koziuk, V. V. *Derzhavnyi borh v umovakh rynkovoï transformatsii ekonomiky Ukrainy* [Public debt in a market economy transformation of Ukraine]. Ternopil: Kart-blansh, 2002.

Kucher, H. V. *Upravlinnia derzhavnym borhom* [Public debt management]. Kyiv: KNTEU, 2002.

Khaydadaeva, O. D. «Gosudarstvennyy dolg Rossiyskoy Federatsii: teoreticheskie i istoricheskie aspekty» [Public debt of the Russian Federation: the theoretical and historical aspects]. *Avtoref. diss. ... d-ra ekon. nauk: spets. 08. 00. 01*, 2000.

[Legal Act of Ukraine] (2013). <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>

[Legal Act of Ukraine] (2005). http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=1229

[Legal Act of Ukraine] (2004). <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z02>

«Metodolohichniy komentar Natsionalnoho Banku Ukrainy» [Methodological notes of the National Bank of Ukraine]. www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=51441

Makkonel, K. R., and Briu, S. L. *Makroekonomika* [Macroeconomics]. Lviv: Prosvita, 1997.

Romanenko, O. R., Ohorodnyk, S. Ya., and Ziaziuk, M. S. *Finansy* [Finance]. Kyiv: KNEU, 2003.

Rudyy, K. V. *Finansovyie krizisy: teoriia, istoriia, politika* [Financial crises: theory, history, and politics]. Moscow: Novoe znanie, 2003.

Samuelson, P. A. *Ekonomika* [Economy]. Moscow: Binom; KnoRus, 1997.

Verkholaz, V. V. «Formirovanie sovremennykh mekhanizmov upravleniia gosudarstvennym dolgom» [Formation of modern mechanisms of public debt management]. *Avtoref. dis. ... kand. ekon. nauk: spets. 08.00. 10*, 2002.

Vakhnenko, T. P. *Derzhavnyi borh Ukrainy ta ioho ekonomichni nasliidky* [Public debt of Ukraine and its economic consequences]. Kyiv: Alterpres, 2000.

Yurii, S. I., Fedosov, V. M., and Alekseienko, L. M. *Finansy* [Finance]. Kyiv: Znannia, 2008.